

ОПИТЪТ НА КАНАДА, ВЕЛИКОБРИТАНИЯ, ФИНЛАНДИЯ И ИСПАНИЯ ЗА
ФОРМИРАНЕ НА МЕДИЙНА ГРАМОТНОСТ СРЕД УЧЕНИЦИТЕ

Златина Димитрова*

EXPERIENCE OF CANADA, THE UNITED KINGDOM, FINLAND AND SPAIN FOR
FORMATION OF MEDIA LITERACY AMONG THE STUDENTS

Zlatina Dimitrova

Abstract: *The theoretical research focuses on the educational experience for the formation of media literacy among school-age children in different countries around the world. The article presents various options for the formation of media literacy, based on three educational models. According to the first model, media education is represented in the form of a compulsory subject in schools, which is studied by students in different grades. According to the second educational model, media habits are acquired within the interdisciplinary (integrated) approach – the use of the media in traditional school subjects, including native and foreign languages, literature, social sciences. The third model offers practical and informal integration of media education as a supplement and replacement of specific subjects or the intersection between them. The article examines in detail the media training opportunities offered in Canada, the United Kingdom, Finland and Spain, as their experience in media education is applied in a number of other countries around the world. Special attention is paid to the first steps in the introduction of media literacy training among students in Bulgaria, which is carried out only in the last 5-6 years.*

Keywords: *media literacy; children; education; countries.*

ВЪВЕДЕНИЕ

През XXI век социокултурното развитие на обществото във всички области, включително и в образованието, е практически невъзможно без медии. Бързото развитие в областта на информационните технологии и разпространението на новите цифрови медии, дори в учебна среда, предопределят необходимостта от медийната грамотност още в ранна ученическа възраст. Освен това днес тя почти повсеместно се признава за една от ключовите компетенции в образователната система.

Статията представя моделите за формиране на медийна грамотност в четири държави – Канада, Великобритания, Финландия и Испания, тъй като техният опит по отношение на медийното образование се прилага в редица други страни по света. Специално внимание е отделено на първите стъпки по въвеждането на обучение по медийна грамотност сред учениците в България, което се осъществява едва през последните 5–6 години.

* Златина Димитрова – докторант по методика на обучението по български език и литература, катедра „Начална училищна педагогика“, Педагогически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България, e-mail: goldi_zlati@yahoo.com

МЕТОДОЛОГИЯ

По метода на теоретичния анализ и синтез на научна литература и официални документи се проучват възможностите за получаване на медийно образование в различни държави.

Основна цел на предложеното теоретично изследване е да се установи образователният опит за формиране на медийна грамотност сред децата в училищна възраст, както и да се обособят основните образователни модели, които се прилагат в различните страни в тази област на познанието.

РЕЗУЛТАТИ

Още през 60-те години на ХХ век в педагогическата наука на редица водещи страни в света (Великобритания, САЩ, Канада, Австралия, Франция и др.) е сформирано специфично направление, насочено към получаване на медийно образование. Неговата цел е да помогне на учениците и студентите по-добре да се ориентират в света на медийната култура, да усвоят езика на средствата за масова информация, да умеят да анализират медийни текстове и др. Анализът на проучените от мен научна литература и официални документи показва, че съществуват разнообразни варианти за формиране на медийна грамотност, в чиято основа стоят три образователни модела.

Според **първия модел** медийното образование е застъпено под формата на задължителен учебен предмет в училищата, който се изучава от ученици в различни класове. Пример в тази посока са Канада, Австралия и Великобритания, което означава, че в тези държави са разработени учебни програми и учебни планове за предметите, свързани с медийната грамотност на учениците.

Началото е поставено през 1987 г. в канадската провинция Онтарио, когато медийното образование става задължителен учебен предмет от 7 до 12 клас в 5000 средни училища. Малко по-късно този специален учебен предмет вече е задължителен във всички училища в Канада. От 1990 г. в Австралия медийното образование е въведено като задължителна учебна дисциплина за учениците от 1 до 12 клас, а преди това то е застъпено и в детските градини. Медийното образование е задължително и в съвременните училища във Великобритания.

В повечето страни реформирането на образователната система в тази посока се реализира в пълна сила. В САЩ например подписаният от президента на страната закон „Цели 2000: Американски образователен акт“, включва медийното образование сред препоръчителните стандарти за обучение на всички нива в началното и средното училище.

Според **втория образователен модел** медийните навици се усвояват в рамките на интердисциплинарния (интегрирания) подход. Интегрираното медийно образование представлява обучение чрез използване на средствата за масова информация в традиционните училищни предмети, сред които по правило се нареждат роден и чужд език, литература, обществени науки. Днес интердисциплинарното медийно обучение е разпространено в 12 страни по света: Австрия, Германия, Ирландия, Финландия, Австралия, Дания, Канада, Нидерландия, САЩ, Нова Зеландия, Великобритания. Медиите, интегрирани в традиционните предмети от училищния цикъл, се превръщат в средство за повишаване на ефективността от обучението, ако удовлетворяват следните потребности:

- способстват за повишаване на образователния интерес;
- отговарят на практическите потребности на учителя и ученика;
- универсални са за използване.

Във Финландия например се счита, че медийната грамотност трябва да бъде застъпена във всеки учебен предмет, изучаван в началното и средното училище. В средния образователен етап има специален предмет „Медийна диплома“, който е задължителен за учениците и включва няколко курса на медийна тематика. В други държави, като Германия и Нидерландия например, образователната концепция е разработена на принципа на застъпването на тази тема във всички компоненти на учебната програма. Там следват правилото, че способността критически да се оценява информацията, получена от медиите, и усъвършенстването на тези навици улеснява про-

изводството, създаването и обмяна на информация в рамките на всеки предмет. Затова учениците и учителите се насърчават да развиват тези свои умения.

Третият образователен модел предлага практическо и неформално интегриране на медийното образование като допълнение и подмяна на конкретни учебни предмети или на пресечната точка между тях. Този обучителен подход е водещ в редица страни, сред които са Русия, Латвия, Люксембург, Португалия. Там в извънучебно време учениците издават училищни вестници и списания, правят радиопредавания и създават аудио-визуални продукти. По този начин, в процеса на практическа подготовка чрез създаването на различни медийни продукти, децата и младежите получават възможност директно да се запознаят с различни медии и възможностите за приложение на получената от тях информация.

Като цяло всички държави споделят идеята, че медийната грамотност е базово умение, което е основополагащо за много други. Затова обучението по медийна грамотност трябва да се разглежда като системна интеграция на образователните елементи, застъпени в трите модела. Само в този случай е възможно да се придобият идеи за ценностна значимост, критично възприятие и творчески подход, които позволяват на независимия информиран човек да играе активна роля в непрекъснатата обновяващата се обществена сфера.

А ето и моделите за формиране на медийна грамотност в Канада, Великобритания, Финландия, Испания и България.

Канада

Канада е сред страните, които в продължение на десетилетия заемат лидерска позиция в областта на медийното образование. Всички канадски провинции отдавна са включили медийната грамотност в своите образователни стандарти (за сравнение: в САЩ това са направили по малко от една трета от щатите). Това интензивно развитие на обучението по медийна грамотност е провокирано от провеждането на цялостна реформа в образователната система. През 1988 г. е създадена първата Асоциация за медийно образование в провинция Саскачеван (Media Literacy Saskatchewan – MLS'88), а в следващите години подобни организации са учредени на цялата територия на Канада. През 1991 г. е основана Канадската асоциация за медийно образование (Canadian Association for Media Education, CAME).

През 1996 г. Британска Колумбия е първата западна провинция, която въвежда задължителен медийнообразователен компонент в обема на третата част от общото количество часове по дисциплината „Английски език“. Днес развитието на медийната компетентност е съществен компонент от този предмет в началните и средните училища във всички провинции.

Като цяло канадците се придържат към британския интердисциплинарен подход за развитие на медийната грамотност – компетенции за критичен анализ и оценка на медийния текст въз основа на полово, етническа и класова принадлежност. През последните години могат да се разграничат следните области за научноизследователска дейност на канадските медийни преподаватели: изследване на аудиторията, глобализация на средствата за масова информация, маркетингови стратегии в популярната култура, иновации в компютърната грамотност. Що се отнася до прилагането на медийните образователни цели на практика, учителите по правило разчитат или на средствата за масова информация (фокусирайки се върху предимствата и недостатъците на определена медия) или на темата (анализ на конкретна тема в различни медии) (Anderson, Duncan, Pungente 2001: 25).

Канадските учители разполагат с богат набор от ресурси, които използват в обучението. Наред с учебните помагала и специализираната литература за учители, методическа подкрепа могат да получат от сайта The Media Awareness Network (www.media-awareness.ca) и телевизионния канал “CHUM”. Телевизия “CBC Newsworld” също пуска новинарски програми, насочени към детската и младежка аудитория. Канал “Bravo!” представя редовно филмово научно шоу „Сканиране на филмите“ (Scanning the Movies), а водещ е известният медиен педагог Джон Панджанте.

Освен от държавната образователна система, медийното образование активно се развива и поддържа от няколко крупни организации. Голям е приносът в процеса на развитие на медийното

образование в Канада на компания MediaSmarts (от 1996 до 2012 г. – Media Awareness Network). Това е неправителствена организация, основана в Отава с цел разработване и реализация на програма за медийна грамотност. В частност организацията съдейства за развитие на критическото мислене чрез собствени образователни ресурси и анализира съдържанието на различни видове медии. Научните изследвания, проведени от MediaSmarts, са посветени на проблемите на взаимодействието на средствата за масова информация с децата и младежите. През последните години фокусът на вниманието на организацията до голяма степен е насочен към цифровата грамотност, но паралелно с това се разработват и ресурсите на традиционните медии.

Финансирането на MediaSmarts се осъществява, на първо място, от спонсори от частния сектор, но по определени програми се отпускат субсидии и от канадското правителство. Едно от последните крупни изследвания, проведено от MediaSmarts, е на тема „Младите канадци във виртуалния свят“ (Young Canadians in a Wired World). То изучава поведението, отношението и мнението на младите ползватели на Интернет в Канада. Ежегодно MediaSmarts съвместно с Федерацията на канадските учители провежда Седмица на медийната грамотност.

Великобритания

Според последните социологически проучвания Великобритания, наравно с Канада и Австралия, се нарежда сред страните лидери в света, в които развитието на масовото медийно образование е на най-високо ниво. Масовото въвеждане на обучението по медийна грамотност във Великобритания преминава през сложна еволюция, в основата на която стои последователната смяна на различни доминиращи теории и подходи. Те са съпроводени с реструктуриране на знанията и разбиранията за процеса на медийно образование.

На Острова този дял в педагогиката води началото си от 30-те – 40-те години на XX век, когато медийната грамотност е ориентирана най-вече към кинообучението на деца и младежи. Тогава киното се използва в качеството на помощно визуално средство за обучение, а развитието на медийното образование е фокусирано в рамките на защитна парадигма, изградена под влияние на теорията за пропагандата и манипулативното въздействие на масмедииите. През 50-те и 60-те години на XX век започва да се изучава кино и телевизия, а медийното образование е застъпено факултативно в училищни детски общества за кино. В периода между 60-те и 80-те години на XX век е разработена концептуално-методологическата основа за масово медийно образование. Тогава е създаден и експериментално е внедрен нов изпитен курс по медийна култура в училищата, като акцентът е върху критическата автономия на учениците по отношение на медиите. Той е базиран на критическата теория за медийното образование на Л. Мастерман (Masterman 1995: 6–9).

Медийното образование е официално признато във Великобритания през 80-те и 90-те години на миналия век. Медийната грамотност е застъпена при изучаването на роден език и други учебни дисциплини. По това време се водят разгорещени спорове сред медийните изследователи за избора на по-нататъшен път на развитие на медийното образование в страната, като дилемата е между два подхода – интегрирания (в няколко задължителни дисциплини от учебната програма) и автономния (избирателни курсове за изучаване на медиите).

От 2000 г. започва съвременният етап в развитието на британското медийно образование. В рамките на задължителното образование в училищата то е съчетание на двата типа медийно обучение – интегрирано и автономно. В училищата се използват широк спектър от медии – мултимедийно образование. Все повече навлиза и неформалното медийно образование. В тази посока активна дейност развиват националните асоциации за медийно образование и научноизследователските центрове в областта на медийната педагогика (Carlsson 2010: 73).

Същността на медийното образование в британски вариант се изразява в развитие на медийната грамотност сред детско-юношеската аудитория, което според определението на ЮНЕСКО означава „способност на детето да използва медиите за лични цели и без чужда помощ, да разбира и критически да оценява различните аспекти на медиите като такива и на медийното съдържание, да предава, независимо от контекста, да създава и да разпространява медийни текстове“ (Декларация...)

Концептуалната основа на британския модел за медийно образование е синтез от различни теории (практическа, културологическа, защитна, семиотическа, теория за развитие на критическото мислене). Те определят целите и съдържанието на съвременната социална стратегия в областта на развитието на медийната култура с преимущество върху детската и младежката целева аудитория във Великобритания (Masterman 1997: 15 – 68). Това на практика се изразява в решаване на следните задачи:

– да помогне на детето да се ориентира в многообразния свят на медиите, да стане уверен медиен ползвател (практически подход);

– да разшири кръгозора на детето, да го запознае с различните видове и жанрове медии, с произведенията на медийната култура, да развива медийното творчество с цел саморазвитие и самоизразяване на детето (културологически подход);

– да обучи детската и младежка аудитория и родителите на правилата за безопасност при взаимодействие с различни медии, повишаване на информационната грамотност на населението (защитен подход);

– развитие у детската и младежка аудитория на критическо отношение („критическа автономия“) към продукцията на масмедии; развитие на уменията за анализ, оценка и интерпретация на медийната информация (критически подход в съчетание със семиотически).

На съвременния етап социално-педагогическият опит в масовото медийно образование на децата и младежите във Великобритания се реализира в рамките на формалното и неформалното образование, представено в различни форми – интегрирано и автономно медийно образование в учебни и извънучебни заведения от различен тип.

Освен това активна роля в сферата на масовото медийно образование играят водещите британски научноизследователски центрове в областта на медийната педагогика. Те са ориентирани към широка целева аудитория, но най-вече към учащите в образователни институции от различен тип, педагозите и учените. Част от техните приоритетни задачи са свързани с развитие на медийната култура и медийното творчество на децата и младежите, приобщаване на учениците към киноизкуството, развитие на техните творчески и критически способности, както и подкрепа и развитие на младите таланти в областта на кино- и медиапроизводството.

Организационните форми, прилагани от различните центрове, са насочени към интеграция на медийното образование в учебна, извънучебна дейност и за свободното време на децата и младежите. Работи се и за повишаване на квалификацията на учителите в сферата на кино- и медийното образование. Сред акцентите е развитие на киноklubовете или творческите работилници за ученици, провеждането на различни мероприятия и творчески конкурси, посветени на киноизкуството и медиите за ученици и учители; организирането на образователни курсове, открити семинари, майсторски класове, тренинги, конференции, фестивали, конкурси по теми за медийното образование; издаване на учебно-методически пособия; реализация на проекти по медийно образование съвместно с училища и местни образователни структури.

Анализът на съвременните учебни програми и изпитни курсове за изучаване на медиите в системата на училищното образование във Великобритания показва, че медийната грамотност е интегрирана в съдържанието на няколко задължителни предмета в началния и средния образователен етап – литература, предметите от художествения цикъл и тези по социални науки. Препратки на медийната грамотност присъстват и в редица други учебни дисциплини от хуманитарния и естествонаучния цикъл. Интегрирането на медийното образование се осъществява, като се отчита спецификата на всяка учебна дисциплина.

Британската методика за формиране на медийна грамотност сред децата и младежите успешно се прилага в целия свят. Тя се базира на система от няколко ключови понятия (медийна агенция, медийни категории, медийни технологии, медиен език, медийна аудитория, медийни представителства), които са взаимно свързани и се изучават в комплекс от практически занятия в британските училища. Опирайки се на тази система, учителите използват широк спектър от методи и похвати за развиване на творческото и критическото мислене на децата и младежите. Освен това британските експерти са разработили и списък с основни теми за изучаване на ключовите понятия, свързани с медийното образование.

Централно място в британските училища се отделя на изучаването на аудио-визуалния материал (кино, телевизия, видео), а това става със съдействието на Британския киноинститут. Въпреки това медийното образование обхваща най-широк спектър от медии: списания (в това число и най-популярните), преса, радио, детска литература, комикси, компютърни игри и др. По време на практическите занимания учениците се учат да анализират, интерпретират и оценяват медийни текстове от различни жанрове, като се опират на съвременната медийна терминология.

Медийната грамотност във Великобритания официално е призната за ключов елемент от училищното образование и е равнопоставена с традиционната грамотност. В същото време медийната грамотност в британските училища носи незадължителен характер, вследствие на което качеството и нивото на училищното медийно образование изцяло зависят от личната заинтересованост на учителите (Livingstone, Carr, Byrne 2015: 22).

Финландия

Медийното образование е официално въведено във финландските училища през 80-те години на миналия век, но единна концепция с формулирани цели, задачи, теоретичен подход и форма на реализация не съществува. През 90-те години то е включено в Националния учебен план с изискването да формира критическо мислене, гражданска позиция, да развива способности за анализ и създаване на собствени медийни текстове. В наши дни медийното образование в страната се намира в процес на трансформация.

Според мнението на финландските учени концепцията за „традиционно“ медийно образование, базирано на общоприетите средства за масова информация, в наши дни вече е недостатъчна, защото в сферата на медийното образование е направен преход от традиционните средства за масова информация към съвременни информационни и комуникационни технологии (Tella, Mononen-Aaltonen, Kynäslahti 1998: 98). Сред тях се нареждат и технологиите за открито и дистанционно обучение, като Интернет е ярък пример за новите форми за работа и обучение. Затова новият подход отчита тези технологии.

В съответствие с концепцията на Министерството на образованието на Финландия учебната програма обхваща традиционните и новите медии и е насочена към постигане на три групи цели от учениците: 1. възприемане, критически анализ и интерпретация на всички видове медийни текстове; 2. създаване в процеса на комуникация на собствени медийни текстове; 3. използване на различни видове медии за получаване на знания.

Медийното образование е свързващото звено между образованието и медийната култура и включва три елемента: 1. образование с помощта на медиите (използване на медийните технологии като средство за обучение); 2. обучение чрез медии (продуциране на медийни текстове, използване на медийни средства за комуникация); 3. знания за медиите (медиите като обект за изучаване, език на медиите, средствата за масова информация и комуникация като част от медийната култура, развитие на критическото мислене).

Една от целите на програмата за развитие на Министерството на образованието на Финландия е постигането на т.нар. „комуникативна демокрация“ – създаване на информационни сайтове, достъпни за всички граждани, независимо от техния социален и икономически статус. Отчитайки факта, че гъстотата на населението във Финландия не е голяма (17 души на кв.км), средствата за масова комуникация стават основни, а в някои случаи единствени, средства за общуване. В този смисъл съвременните финландски медийни педагози и изследователи определят медийната грамотност като процес на получаване на теоретични и практически знания в областта на медиите, процес на формиране на способности у учащите да използват средства за масова информация и комуникация (с особен акцент върху съвременните информационни и комуникационни технологии) за получаване, обработка, анализ, оценяване и продуциране на собствени медийни текстове, за самоизразяване.

Действащият федерален учебен план за общообразователните училища напълно съответства на изискванията на съвременните финландски изследователи. Учебният план подчертава ролята на медийното образование в началните и средните степени на обучение, като отделя вни-

мание както на традиционните, така и на съвременните интерактивни, компютърни и комуникационни технологии. Централно място сред целите на обучението в началния образователен етап заема формирането на медийни и комуникационни навици и умения, а именно, предполагайки, че учениците ще станат разностранни и отговорни участници в процеса на комуникация и ползватели на медии, да придобият навици за критическо мислене и да научат да осъзнават етичните и естетични ценности на комуникацията, а също така да овладеят техническите навици за използване на медии и средства за комуникация.

Основното учебно съдържание по медии и комуникации в началния образователен етап включва:

- изразяване на собствено мнение и емоции чрез използване на различни средства;
- използване на различни медии, анализ и интерпретация на формите и съдържанието на медиите, техните етични и естетически ценности;
- влияние на медиите;
- практически навици за използване на медиите;
- концепции и терминология на комуникациите и медиите.

Медийната грамотност в учебните програми за финландските деца в начален образователен етап се интегрира в дисциплините роден език, риторика, изкуство, религия, история, социални науки и музика.

Освен реализацията на медийното образование в училищата, във Финландия съществуват инициативи и проекти, представени на различни нива. Пример за това е сайтът „Kangaroo“ („Кенгуру“) (www2.edu.fi/kenguru/fi), поддържан от Министерството на образованието на Финландия. Той предоставя образователни ресурси и курсове за учители в началните и средните училища. Сайтът Hiiripiiri (www.pela.fi/hiiripiiri) е създаден от нестопански организации и предлага на педагозите и учениците на възраст от 6 до 12 години задачи, инструкции и препоръки, насочени към формиране на навици за използване на информационни и комуникационни технологии. Проектът „Медиен компас“ и сайтът Mediakompassi (<http://mediakompassi.yle.fi>) предлагат материали по медийна грамотност за учители и родители чрез Интернет и телевизия.

Интерес представлява и проектът „Медиен кекс“ (Media Muffinssi), който е част от националния проект „Деца и медии“, подкрепен от Министерството на образованието на Финландия. Той включва учебник за възрастни, съдържащ теоретична част, илюстрирана с практически задачи, и работна тетрадка за деца в предучилищна и ранна училищна възраст. Задачите могат да се изпълняват както в училище по време на заниманията с учителя, така и у дома с родителите.

Според редица медийни изследователи от северноевропейските страни (К. Бухт, Г. Субенко, С. фон Фейлитцен, И. Халер, Б. Ескилсон и др.) формирането на медийна грамотност у учениците трябва да бъде задача не само на образователната система, но да получи подкрепа и от извънучилищни организации. Изучаването и анализът на различни начини и форми на партньорство по отношение на медийното образование между редица професионални асоциации, агенции, независими проекти и др. със системата за училищно образование позволява да открием няколко проекта, които са общи за всички северноевропейски държави и специфични за всяка от тях.

В много страни по света дейност развива Световната асоциация на вестниците (World Association of Newspapers – WAN), която подпомага реализацията на целите на медийното образование в училищата. Северноевропейските страни, сред които Финландия, Дания, Норвегия и Швеция, също членуват в тази неправителствена организация. Участниците в техните национални асоциации са убедени в стремежа на децата и подрастващите към получаване на нови знания и считат, че ежедневните вестници най-добре съответстват на природната любознателност на децата, като предоставят информация за заобикалящия ги свят. Печатното слово и снимките позволяват на четящия да прекъсне четенето, да се върне назад и да се замисли. Редовното четене на вестници и тяхното обсъждане в клас дава на учениците по-добро разбиране за това как медиите структурират информацията, за да привлекат една или друга аудитория. Четенето на периодичния печат предоставя възможност на четящия да работи в индивидуално темпо, дава време за разбиране, формулиране на собствено мнение и намиране на средства за неговото изразяване (<https://www.wan-iffra.org/>).

Една от сферите на дейност на асоциацията е програмата „Вестник в образованието“ („Newspaper in Education”), която акцентира върху използването на вестниците в качеството им на средство за обучение в училищата. Тази инициатива датира от 1795 г., когато един от северноамериканските вестници („The Portland Eastern Herald”) публикува статия за използването на вестници за подобряване на техниката на четене, изучаване на география, естествени науки и бизнес. Програмата „Вестник в образованието“ е създадена през 1930 г. и обединява вестникарски асоциации и образователни системи в 80 страни. Вестникът може да бъде използван за преподаване на различни предмети в училище – история, четене, математика, социални науки, икономика, журналистика и др., на всички нива на обучение. Извън училищните стени програмата се реализира в специализирани учреждения, центрове за стари хора, центрове за хора с ограничени възможности, в курсове за изучаване на чужди езици и др.

Основна цел на програмата е да научи педагозите правилно и ефективно да поднесат на учениците необходимите знания за периодичния печат. Освен това инициативата е насочена към използването на печатните медии във всички степени на обучението, започвайки от предучилищна възраст до учене през целия живот, и по всички теми. „Вестник в образованието“ – това е използването на печатните медии в качеството на основен източник на информация или допълнителен „учебник“. В процеса на медийно образование учещите придобиват навика на възприемат, анализират, оценяват и създават медийни текстове за периодичния печат. Вестникът е инструмент за разбиране на другите средства за медийна информация. Анализът и обсъждането на печатните медийни текстове и процесът за тяхното създаване подпомагат формирането на лична позиция по различни обществени теми.

За работа в клас се използват всички вестникарски публикации – новини, репортажи, интервюта, фотографии, рекламни съобщения, комикси, заглавия и т.н. Един и същ брой на вестника може да бъде използван в рамките на няколко учебни дисциплини, като неговото приложение може да бъде ограничено единствено от знанията и фантазията на учителя.

Във Финландия от 1994 г. ежегодно се провежда Седмица на пресата в училище, по време на която сътрудници на Финландската вестникарска асоциация организират в учебните заведения различни мероприятия – проекти и конкурси, насочени към активната интеграция на пресата в процеса на обучение. През тази седмица за учениците се организират посещения в редакции и издателства, журналисти посещават училищата, за да разкажат за своята работа и да отговорят на въпросите, които интересуват подрастващите. Сред интересните мероприятия е организирането на медийна викторина, която проверява знанията на учениците на различни възрастни по текущи събития. Състезания се организират във всяко училище, а финалът се предава по местна телевизия. Конкурсът „В крак с новините“ също е насочен към проверка на осведомеността на учениците за случващите се събития и се провежда от издателства в три региона, а финалът се предава по радиото. В хода на фотовикторина учениците избират най-хубавата вестникарска снимка и аргументират своя избор. Участниците в конкурса „От новини към анимационни филми“ преобразуват новинарски видеосюжети в анимационна форма.

За учениците от 7 до 14 години Финландската вестникарска асоциация е разработила специални брошури: 1) паспорт на крокодила – за обучение по четене; 2) мастилен октопод – игра за вече умеещите да четат, свързана с анализ на структурата и съдържанието на вестниците; 3) паспорт на жабата – за укрепване на ранното изучаване на учебния материал.

Освен Седмица на пресата, във финландските училища се провежда и Ден на пресата, когато с помощта на професионални журналисти учениците преформатират готови вестници и издават свои. Децата от началния курс на обучение правят новинарски обзор, участват в новинарски викторини, организират тематични изложби (със спортни снимки, реклами и др.). По-големите ученици участват в различни секции, например анализ на националните и чуждестранните вестници с цел сравняване отразяването на едни и същи събития в различни медии, обсъждане на критерии за подбор на фотографии и др.

Испания

За необходимостта от медийно образование, застъпено в училищните учебни програми, в Испания за първи път се говори през 70-те години на миналия век. Днес тяхната образователна концепция за формиране на медийна грамотност се прилага успешно в редица латиноамерикански държави, като Мексико, Чили, Венецуела, Бразилия, Еквадор, Аржентина, Перу, Уругвай и Колумбия.

През 1970 г. е приет Общ закон за образованието, в който се говори за необходимостта от използването на медии в училищата като инструмент на задължителното образование. Това до голяма степен способства за разпространението на практическия и критическия подход към медиите по онова време сред специалистите. За разлика от много други страни, Испания в този период не отделя голямо внимание на медийното образование като наука, а го прилагат изключително прагматично, използвайки помощта на професионални журналисти и преподаватели.

В края на 70-те и началото на 80-те години на XX век Министерството на образованието и науката на Испания реализира програми за модернизация на информационните и комуникационни технологии (PNTIC), за използване на аудио-визуални медии в училищата (Atenea) и информационни ресурси (Mercurio). Освен това организира курсове за преподаватели, за да могат те да подобрят своите умения да работят с различни медии. По това време в Испания вече става традиция постоянното повишаване на квалификацията на учителите в сферата на медиите. Центърът за учители и Ресурсният център за преподаватели редовно провеждат курсове и тренинги по аудио-визуален „език“, информатика, кино. В този период активно работи и Откритият университет UNED, където се предлагат разнообразни курсове и майсторски класове за педагози, насочени към подобряване на навиците за работа с медии.

През 90-те години на XX век дисциплини по медийно образование са въведени в редица испански университети. По това време медийната грамотност намира място и в средното училище, а основополагащи знания по медийна грамотност са интегрирани в редица учебни предмети в началния и средния образователен етап: в испански и други езици, виртуално и сценично изкуство, социални науки, география, икономика. Тази тенденция е съхранена и до днес, като образователната система се развива към задълбочаване на медийните образователни програми. За необходимостта от преподаване и повишаване нивото на базова медийна компетентност говорят редица закони и нормативни актове на испанското Министерство на образованието. Сред тях са Закон за образованието от 2006 и 2014 г., Кралски декрет от 2007 г., Основен акт за аудио-визуалните комуникации от 2010 г.

През последните 20 години в испанското медийно образование се появяват редица нови програми, насочени към развитие на медийната култура и медийно-информационната грамотност. Сред тях са Международен кинофестивал за деца и младежи от 2004 г., програма „Училище 2.0“ („Escuela 2.0“) от 2009 г., проект за оценка на нивото на медийната DINAMIC Project под ръководството на Университета в Барселона, съвместни проекти за ученици с вестниците „ElPaís“ и „ElMundo“ и др. (Media and Information Literacy Policies in Spain. 2013.)

Днес в Испания се практикуват няколко теории за медийното образование – защитната, естетическата, семиотическата и тази за критическото мислене. Но учените в страната имат и своя особена концепция „Educomunicación“ – обучение и комуникация. Тя се основава на това, че и образованието, и комуникацията са не само пренос на информация, съдържание, съобщения, но и посредничество, медиация, процес на мислене и интерпретиране на информация от нейните получатели в условията на обкръжаващата среда. В този подход образователните комуникации и знания се разглеждат, на първо място, като продукт, получен по определени канали във взаимодействие със заобикалящата действителност. Особено важна в случая е ролята на субектите в комуникацията, които са активни участници в процеса: създателите на медийни съобщения, обезпечаващи обратната връзка, способни да използват различни филтри. Те се прилагат за всички видове медии, включително Интернет, социални мрежи, а също и като се вземат предвид характеристиките на самата среда. Моделът „Образование – комуникация“ се основава на концепци-

ята за активно гражданско общество, което други страни от Латинска Америка са заимствали от Испания (Gómez 2011:7).

България

По проблемите на медийното образование и необходимостта от неговото въвеждане в българската образователна система у нас работят редица изследователи. Сред тях се открояват научните търсения в областта на медийната комуникация и медийната грамотност на Б. Ангелов, М. Алексиева, Е. Динева, Д. Данов (Ангелов 2007; Алексиева 2014; Динева 2012; Данов 2016).

С членството на България в ЕС у нас се разработват и внедряват Държавни образователни стандарти и редица проекти за модернизация и развитие на образованието, а страната ни се присъединява към политиката на европейските институции за развитие на медийното образование. Така всички основни европейски документи, свързани с медийната грамотност в дигиталния свят на гражданите на Стария континент, намират отражение в редица проекти, програми и технологични инициативи на българското правителство. Сред тях са Националната стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища, Националната програма „Информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в училище“ от 2013 г., Националната стратегия за учене през целия живот (УЦЖ), Националната програма „Дигитална България 2015“ и др.

Факт е обаче, че в нито един официален документ на Министерството на образованието и науката не са поместени текстове за нуждата от медийна и информационна грамотност в българските образователни институции. Текстове от европейските документи, свързани с изискването медийната грамотност да стане част от редовното образование в училищата, не са включени и в Закона за предучилищното и училищното образование, обнародван през 2016 г.

Първата голяма стъпка към развитие на медийното образование у нас бе направена с въвеждането на задължителни учебни часове по медийна грамотност в българските училища. Това стана през учебната 2018/2019 г. с решение на Министерството на образованието и науката. Заниманията са застъпени в часа на класа, а провеждането им е регламентирано чрез промени в Наредба 13 от 2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. Какво точно включва учебното съдържание в областта на медийното образование, заложено в рамките на две учебни часа за цялата учебна година на учениците в IV клас, от официалните документи не става ясно.

Формирането на медийна грамотност в началния образователен етап е основна част от процеса на ограмотяване на малките ученици за придобиване на ключовата компетентност „общуване на роден език“. Елементи на медийната грамотност са застъпени в учебните програми по български език и литература в началния образователен етап. Те са залегнали в структурата и съдържанието на Държавния образователен стандарт за двата учебни предмета.

Медийното образование сред учениците в България се осъществява най-вече със средствата на неформалното образование. Медийното обучение се разглежда като част от гражданското образование, а с него са ангажирани предимно професионални и неправителствени организации. Техните усилия са насочени преди всичко към учениците от средния и горния образователен курс, както и към техните учители.

През последните години се увеличава броят на европейските проекти, свързани с медийно образование, които се реализират в българските училища. Една от инициативите се осъществява от Асоциацията на европейските журналисти в България и Българо-американската комисия за образователен обмен Fulbright. Проектът е подкрепен финансово от фондация „Америка за България“. В рамките на програмата „Медийна грамотност в класната стая“ през учебната 2018/2019 г. в около 30 училища са сформирани клубове за млади журналисти. Учениците са ангажирани с подготовката на материали за онлайн училищни медии, които се публикуват и в национална онлайн платформа. Сред дейностите по проекта е и провеждането на часове по медийна грамотност за ученици от различни класове, които не посещават журналистическите клубове.

От 2018 г. по примера на редица държави по света и в България се провеждат Дни на медийната грамотност, които се организират ежегодно под формата национална кампания за популяризиране на необходимостта от въвеждане на обучение по медийна грамотност в българските училища. Основната цел е да се осигури безопасна медийна среда за децата и учениците, а това може да стане чрез развиване на техните умения за критично мислене и творческите им дарования в дигитално-медийната сфера още в началния образователен етап.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализът на проучения образователен опит за формиране на медийна грамотност сред децата в начална училищна възраст в Канада, Великобритания, Финландия и Испания показва, че съществуват разнообразни варианти на обучение. Те присъстват както във формалното, така и в неформалното образование, но са застъпени и практически форми на обучение, които се прилагат активно в свободното време на учениците.

Въпреки това в повечето страни по света, включително и в България, образователният процес по медийно ограмотяване в ученическа възраст продължава да е спонтанен, неформален, несистемен и непланиран. Осъществява се без формално образователно посредничество и в тази връзка не се регулира нито от документи, нито от институции. Това означава, че децата и младежите придобиват знания при липсата на ясен учебен план, по индуктивен начин – благодарение на практиката, и самостоятелно – на базата на собствените си грешки. Те използват най-вече съветите на своите връстници и им подражават в своето поведение. Много рядко източник на знания са учебници и учебни пособия. Всичко се случва спонтанно и извън учебния план. В същото време не трябва да се пропуска и фактът, че в реалността съвременният социален, технологически и медийен контекст фактически сам задава използването на неформален учебен план. Именно в такъв контекст, като правило, днес у нас се придобиват умения и навици за медийна грамотност.

Ето защо формирането на медийна грамотност сред учениците още в начална училищна възраст трябва да се превърне в основна мисия на образователната общност в България. Може да се формулират и две основни цели: 1) създаване на съгласуван, програмируем и предвидим учебен план; 2) разкриване, идентифициране на особеностите и критика на неофициалната „скрита“ учебна програма.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексиева, М. (2014).** Релацията „медийна култура – медийно образование – медийна грамотност“. *Съвременна хуманитаристика*, 1, 5 – 17. // **Aleksieva, M. (2014).** Relaciata „mediyna kultura – mediyno obrazovanie – mediyna gramotnost. *Savremenna humanitaristika*, 1, 5 – 17.
- Ангелов, Б. (2007).** *Медийна и комуникативна компетентност*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. // **Angelov, B. (2007).** *Mediyna i komunikativna kompetentnost*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.
- Данов, Д. (2016).** *Педагогика на медийната комуникация*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. // **Danov, D. (2016).** *Pedagogika na mediynata komunikatsia*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.
- Декларация**, приета на Конференцията на ЮНЕСКО относно развитието на медийната грамотност, Прага, 2003, <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/PragueDeclaration.pdf>
- Динева, Е. (2012).** Медийната грамотност в съвременния цифров свят и в България. *Съвременна хуманитаристика*, 2, 5 – 10. // **Dineva, E. (2012).** *Mediyna gramotnost v savremennia cifrov sviyat i v Bgaria. Savremenna humanitaristika*, 2, 5 – 10.
- Aguaded-Gómez, J. I. (2011).** Media Education: An International Unstoppable Phenomenon. The Work of the UN, Europe and Spain in the Field of Educommunication. *Comunicar*, 37, XIX, 7 – 8.
- Anderson, N., B. Duncan, J. Pungente (2001).** Media Education, Canadian Stories. *Australian Screen Education Online*, 25.
- Carlsson, U. (ed.) (2010).** *Children and Youth in the Digital Media Culture*. Gothenburg: NORDICOM.
- Grandío, M., M. Vicente, A. Matilla, A. Guitierrez Martín, C. Marta Lazo, (2014).** *Media and Information Literacy Policies in Spain (2013)*. ANR TRANSLIT and COST “Transforming Audiences/Transforming Societies”.

Livingstone, S., J. Carr, J. Byrne (2015). One in three: internet governance and children's rights. *Global commission on internet governance*, paper series, 22.

Masterman, L. (1995). Media Education Worldwide: Objectives, Values and Superhighways. *Media Development*, XLII(2), 37 – 51.

Masterman, L. (1997). A Rational for Media Education. *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers, 15 – 68.

Tella, S., M. Mononen-Aaltonen, H. Kynäslähti (1998). Towards a communal curriculum: strategic planning and the emerging knowledge of media education. *Media education publication*, 8, 85 – 143.